

JOSEP M. DOMINGO

CARLES BOSCH DE LA TRINXERIA - NARCÍS OLLER: CARTES

La relació de Bosch amb Oller ha restat, de fet, indocumentada, o almenys no documentada en la mesura que esperem quan es tracta d'Oller: a la font inevitable que són les *Memòries literàries* no n'hi ha cap dada —i el fet és que el nom de Bosch ni tan sols no hi apareix esmentat. Els únics testimonis que en conec vénen tots, tret d'un (la carta d'Oller d'aquest recull), de la banda de Bosch: són els materials del fons Oller de l'Institut Municipal d'Història de la Ciutat de Barcelona: quatre cartes de Bosch a Oller (que ara edito juntament amb l'única —segons els hereus de Bosch— que ha restat d'Oller a Bosch) i alguns llibres de Bosch dedicats a Oller amb fórmules de cordialitat convencional.¹ Hi ha, a més, i també per la mateixa banda, les referències a aquesta relació en altres llocs de la correspondència de Bosch,² i, a part, alguns esments a l'obra d'Oller en textos de Bosch, de ficció o no, en uns termes que palesen una consideració afable.^{3 4}

1. Aquests llibres són *L'hereu Noradell* (1889), *De ma collita* (1890), *Montalba* (1891), *Tardanies* (1892) i *Lena* (1894): són tots els llibres que Bosch va publicar a partir del 1889 excepte *L'hereu Subirà* (1891).

2. En les cartes a Pin i Soler, inèdites (en paritcular una sense data [1889] on escriu: «He enviat [*L'hereu Noradell*] a Oller (aquest ja m'ha escrit dues cartes y espero la tercera que contindra la séua crítica; ja li faré conèixer»), o en una a Yxart de l'I-VII-1890 (ed. *Tres cartes de Carles Bosch de la Trinxeria a Josep Yxart*, a cura de J. M. DOMINGO, «Els Marges», 33 [1986], p. 99).

3. En *Lo botó de brillant*, de *De ma collita*, en una sobretaula burgesa un personatge «pren de sobre la taula un llibre, *Vilaniu*, d'Oller; s'assenta en un balancer y llegeix» (p. 35); en el pròleg a *L'hereu Subirà* es refereix a Oller i a Vilanova com a autors catalans representatius de la literatura sobre la vida de ciutat (ps. XII-XIII).

4. Pel que fa a aquest epistolari, d'uns i altres testimonis i de les mateixes

No es tracta de lliurar-se a la gratuïtat de cap especulació sobre què podia haver estat aquesta relació, o què devia ser de més a més del que en consta, o sobre la seva fatalitat, però voldria només apuntar que hi ha aspectes que comuniquen (i és aquí on fóra fàcil d'afegir que *fatalment*) tots dos escriptors —perquè els que els separen són obvis. Vull dir que l'interès de l'un per l'altre, del més deseparat en tots els sentits (Bosch) pel més assistit (Oller), entra dins d'una lògica accessible. Al capdavall, cap dels dos no eludia de fer literatura —i literatura que es volia *à la page*— sense abjurar de la flaca comuna de l'«entendiment» (d'aquell entendiment que en el cas d'Oller s'havia pogut dir que afectava el seu talent, el seu «*talent attendri*»); a tots dos, de maneres i des d'actituds diverses, se'ls imposava, de grat o sense voler-ho, una tendència a la moralitat; o no volien o no podien prescindir de la sentimentalitat (qui dels que feien novella aleshores a Catalunya, d'altra banda, fugiria d'aquests trets genèrics? Pin i Soler?). I tots dos —en particular és això el que volia remarcar— coincidien o havien coincidit en el gust per una determinada mena de literatura: Bosch va dir a Casellas ben resolutament que el seu model de novella era Feuillet,⁵ i Oller va ser el traductor entusiasta de *L'Inconsolée*, de Dumas fill,⁶ un autor que era entre els que Bosch manejava com a referents (amb

cartes sembla poder-se entendre que segurament es devia allargar en un arc temporal força més ampli que el parell d'anys (1889-1890) que abasten les cartes: potser tant com el que els llibres tramesos de Bosch a Oller deixa imaginar (vegeu la nota 1); que la carta de Bosch del 9-I-1889 (carta 1 d'aquesta edició) és realment la primera que adreça a Oller, que és qui havia iniciat el contacte; que ni tan sols les cartes de Bosch transcrits en aquesta edició són totes les que devien existir entre la primera i la darrera (vegeu la nota 2, els mots de Bosch a Pin i Soler).

5. Carta a Casellas del 30-XII-1981 [J. CASTELLANOS, *Carles Bosch de la Trinxeria i Raimon Casellas. Una polèmica sobre la novella al final del segle XIX*, «Recerques», 3 [1974], p. 246].

6. Quant a aquest *entusiasme*, vegeu-ne el testimoni en cartes d'Oller a F. B. Navarro del ?-IX-1879 i 5-X-1879 (ed. d'A. TAYADELLA, *Quinze cartes de Felip B. Navarro a Narcís Oller. A propòsit dels inicis del naturalisme a Catalunya*, dins «Homenatge a Antoni Comas» [Barcelona 1985], ps. 507 i 510). O el mateix pròleg d'Oller a la traducció. La versió (*La desconsolada*) va aparèixer a «La Il·lustració Catalana» del juliol a desembre de 1881, i en volum el 1882.

tipus com Ohnet o George Sand).⁷ En el cas d'Oller després passava que els seus amics crítics corregiren aquestes inconveniències, però això és una altra història —la més interessant.

Els continguts de les quatre cartes de Bosch no són altra cosa que una versió més, amb els mateixos tics, d'alguns aspectes del discurs teòric o la simple opinió sobre qüestions puntuals que Bosch exposaria al llarg de la seva trajectòria com a escriptor en els pròlegs a alguns dels seus llibres (miscel·lànies o novel·les),⁸ en alguns articles⁹ o en el seu epistolari.¹⁰ Allò que afegeix a aquella sèrie recurrent¹¹ són opinions sobre Oller: el testimoni de la seva admiració per Oller.¹² Bosch admi-

7. Vid. el pròleg a *L'hereu Noradell*, p. 15, o la carta a Yxart de l'1-VII-1890 (ed. *Tres cartes*, op. cit., p. 98) (però cf. *Montalba*, ps. 104-109; s'hi refereix J. CASTELLANOS, op. cit., p. 232). Sobre els referents novel·lístics de Bosch, vid. J. CASTELLANOS, op. cit., ps. 225-250, i *Tres cartes*, op. cit., ps. 89-101.

8. És el cas de *Records d'un excursionista* (1887), *Pla i muntanya* (1888), *L'hereu Noradell*, *L'hereu Subirà* i *Lena*.

9. Per exemple, *Lo renàixement literari regional d'Europa*, «La Renaixença. Diari de Catalunya» (16-VII-1887), ed. matí, ps. 4158-9, reproduït a «Lo Somatent», II, núm. 289 (20-VII-1887), p. 1; *Quatre paraules sobre en Pin*, «L'Avenç», 2a. època, any III, núm. 1 (31-I-1891), ps. 2-4; *Historia de una novela*, «La Veu de Catalunya», I, núm. 51 (25-XII-1891), ps. 601-603.

10. En les esmentades correspondències a Pin i Soler (inèdita), a Yxart (ed. *Tres cartes*, op. cit.) i a Caselles (ed. J. CASTELLANOS, op. cit.), si més no.

11. Que ha estudiat J. Castellanos (op. cit., ps. 225-243); *Bosch de la Trinxeria i la novella*, «Serra d'Or» (1972), ps. 489-491 (revisat: *Carles Bosch de la Trinxeria: una concepció de la vida rural*, pròleg als *Records d'un excursionista* de Bosch [Barcelona 1978], ps. 7-21) i a un pròleg a *L'hereu Noradell* [Barcelona 1979], ps. 5-15. També *Tres cartes*, op. cit., ps. 89-96.

12. Que, això no obstant, en honor a la veritat, cal confrontar amb un cert passatge de la seva correspondència amb Pin i Soler, on Oller sembla ser inclòs en un escamot de «romanciers de pacotille»: «Miris la literatura catalana: que pobre! qu'atrasada!... Que son Vilaniu, Rosada d'estiu, las novelas consideradas fins ara com de cap de brot? al costat de las novelas russas, inglesas, francesas?... poca veritat, estil bombollat, fingiment, etc., etc... Ha calgut la fuetada de Jaume pera fells'hi veure com s'escriu una novela [...]. Sí, no'n dubti, lo seu llibre ha sigut pour tous ces romanciers de pacotille un evènement que a produit en eux un effet de surprise, d'etonnement, qui leur a dévoilé une voix par eux jusqu'alors inconnue», etc. (carta a Pin i Soler del 26-XII-1888, inèdita). Vegeu, a més, el testimoni de Pin i Soler: «dels prosadors y poetes catalans d'ara, me deya [Bosch], ab molta cortesía, que no més n'hi havia un que l'interessés... y yo li responía, cridantli fort a l'orella, *et moi de même*» (J. PIN Y SOLER, *Comentaris sobre llibres y autors* [Tarragona 1947], p. 38).

rava el novel·lista Oller perquè, afirmava, hi veia l'objectivació més idònia del seu desideratim de novella catalana de *moeurs* —i és una altra vegada fàcil de pensar que resulta versemblant i inevitable que la idiosincràsia d'Oller assegurés precisament que fossin les seves les més idònies de les novel·les catalanes als ulls de Bosch. Aquesta estima és encarida amb una dada que pot tenir interès per a la biografia literària de Bosch: és la confessió del paper matriu que l'exemple d'Oller tingué en la seva dedicació a la literatura (una confessió devaluable, potser, per la sospita d'ús d'una fórmula de modèstia i/o de cordialitat).¹³

Que l'única carta d'Oller disponible sigui d'agraïment puntual a la tramesa d'un volum miscellani de Bosch (*De ma collita*) ens escamoteja l'opinió d'Oller sobre els propòsits i els resultats del Bosch novel·lista: ens escamoteja una dada que podria ser valuosa sobre la recepció de Bosch, si més no. Però, a canvi, se li ha de reconèixer el profit d'una informació d'interès quant al mateix Oller. Oller correspon a la cordialitat de Bosch amb la deferència d'un elogi al llibre tramès que emfasitza mitjançant una comparació: la del Pirineu de què parla Bosch amb el que apareix en el *Canigó* verdaguerià. I el gust d'Oller s'inclina (amb força eloqüència) pel «realista» de Bosch i no pas per l'imaginatiu de Verdaguer, que no entén. És, deia, una cosa que interessa Oller: el 1902 va polemitzar amb Pompeu Gener en concret sobre si a Yxart li agradà o no *L'Atlàntida*,¹⁴ i en la seva defensa del verdaguerisme d'Yxart hi col·locava implícit el seu propi verdaguerisme. La qüestió de fons era la de l'acolliment de la literatura de Verdaguer per part dels «naturalistes», qüestió que Oller no atenia i sobre la qual, mogut per un zel excessiu, com digué Gener, en la defensa del seu cosí difunt (i en el respecte al poeta malalt i mort en el curs de la polèmica, caldria afegir), aplicava una perspectiva distorsionant. Si n'existís cap dubte, aquesta carta seria concloent. En qualsevol cas, em sembla, il·lustra, o documenta, el sentit de les reticències o les circumspeccions del mateix Oller,

13. Perquè no sé que en parli enlloc més, però també perquè sembla que la retòrica de la cortesia de Bosch tendia a aquest tipus de fórmula (*vid.* en carta a Yxart del 9-IV-1889, *Tres cartes*, *op. cit.*, p. 97). I també pel que diu a Pin i Soler (*vid. supra*, n. 12).

14. *Vid.* N. OLLER, *Memòries literàries. Història dels meus llibres* (Barcelona 1962), ps. 340 i 354-375.

però també d'Yxart i de Sardà —és a dir, les dels més conspicus «naturalistes»— davant de l'obra de Verdager.¹⁵

No voldria acabar aquesta nota d'introducció sense deixar d'assajar, encara que sigui fora de lloc, aquella curiosa *excusatio* que pren com a argument les mancances d'altri —per exemple, les de l'objecte d'estudi. El que segueix és un epistolari que bàsicament interessa Bosch de la Trinxeria tant per la desigual proporció de cartes d'un i altre corresponsal com pel caire de la carta d'Oller. És a dir, és documentació sobre una activitat literària malgrat tot marginal: marginal, per començar, en el que era el debat literari, malgrat la inserció efectiva de Bosch en els factors sociològics tipus de la producció literària del seu temps —o potser precisament en part a causa d'això mateix. A hores d'ara, quan podem tenir-ne una idea relativament contrastada, sabem (i en el fons tothom ha sabut de sempre) que de l'escriptor esmussat i el tipus obvi que fou Bosch no n'hem d'esperar cap sorpresa, i sembla clar que les següents cartes revaliden aquesta perspectiva.*

15. Per exemple, em refereixo a N. OLLER, *Memòries literàries, op. cit.*, p. 278; J. YXART, *El año pasado [...] [I]* (Barcelona 1886), ps. 48-59 i 319-328; *id.*, *El año pasado [...] [v]* (Barcelona 1890), ps. 63-65; J. SARDÀ, *Obras escullides* (Barcelona 1914), ps. 113-114; *id.*, *Canigó*, «La Renaixensa. Diari de Catalunya» (1-I-1886, ed. del matí), ps. 8-10; *id.*, *Obras escogidas. Serie castellana, 1* (Barcelona 1914), p. 218; i, en particular, pel que té d'explícit, em refereixo al Sardà que en la correspondència personal amb Oller per exemple ironitza sobre les fades del Canigó (aquesta correspondència, inèdita, es conserva al fons Oller de l'Institut Municipal d'Història de la Ciutat de Barcelona; el passatge que esmento és contingut en carta del 22-?-?, signatura N. O.-1-1.775). Sobre la qüestió, M. de MONTOLIU, *José Yxart, el gran crítico del Renacimiento literario catalán* (Tarragona 1956), ps. 41-48.

* Les cartes de Bosch a Oller procedeixen del fons Oller de l'Institut Municipal d'Història de la Ciutat de Barcelona (signatures N.O.-226, 267, 268 i 269). La d'Oller pertany al senyor Miquel Grau, a qui agraeixo cordialment l'amabilitat de facilitar-m'hi l'accés. La transcripció segueix l'original excepte en la puntuació (que he incorporat al text en alguns pocs casos) i en les mencions dels títols d'obres literàries i publicacions periòdiques (que adapto als usos actuals). Qualsevol altra esmena que m'ha semblat que calia introduir l'he advertida en nota. Agraeixo també als hereus de Josep Pin i Soler que em permetessin la consulta de les cartes de Bosch a Pin esmentades.

De Bosch a Oller

La Junquera, 9 Janer 1889.

S. D. Narcís Oller.

Molt senyor meu y benvolgut colega y amich: rebuda sa afavorida carta, que m'ha fet sensible plaher. Feya temps que també desitjava coneixel personalment y estrenyerli la má; puig si vosté es admirador de mos escrits, jo'n so dels seus. *Vilaniu* y *la Papallona* l'han posat al primer rench dels literats catalans, y ab justici s'ho mereix. Vosté ha sigut 'l primer en fernos coneixer la verdadera novela catalana de *moeurs*, de costums, de characters, ab fonda coneixensa del cor humá, estil natural, elegant, manejant la llengua catalana com ningú.

Fou al llegir sa prosa que se'm despertá las ganas d'escriurer en catalá; puig pensava que nostra llengua aixafada, aplastada, muda durant tants anys, corsecada per l'alé empestada de nostres dominadors castellans, ja no podía pretendrer á ser llengua literaria com sas germanas neo-llatinas. Vosté m'ha probat lo contrari: escriurer novelas com *Vilaniu*, *la Papallona*, *Rostada d'Estiu* de Vidal, *Jaume* de Pin, es un ver *tour de forse* que may será prou apreciat. Certament, á mon entender no sería igual lo merit si fossen escritas en francés ó castellá... son llenguas ricas que cap llamp ha socarrat: com més vellas més floridas.

Mes, nostra llengua literaria es encara febla; tot just se refá de la llarga malaltía que ha sofert. L'escriptor que's serveix d'ella ha de fer un gran esfors pera trobar paraulas que traduheixin lo que pensa, lo que sent, sobretot en ciencias, arts, en lo que atany la vida social moderna...

Per xó, amich Oller, tothom li ha de reconeixer 'l merit d'haver creat la novela catalana verament literaria, quina pot sostenir honrosa competencia ab las dels bons novelistas estrangers.

En lo prolech de mon estudi: *L'hereu Noradell*, toco un xich eixa questió; dono ma opinió sobre l'unificació de nostra llengua literaria... Eixa noveleta s'está estampant; he rebut dos plechs de provas, y fa mes

de 8 dies que l'amich Aldavert¹ no me'n envia cap més. Jo que'm pensava que sortiria a mitj Janer! ... veig que va llarch. Fassim l'obsequi de dirli de part meva qu'estic esperant provas; que assí² som rodejats de neu y no's pot sortir fora... y que may se corretgeixen mellor las provas que de peus al escalfa-panxas, ben arrepentigat en butaca, una tauleta al costat plena de llibres y papers... Ho farà?...

Tindrè'l gust d'oferirli un dels primers exemplars que surtin.

Digui... y la novela de V.: *Febre d'or*? Fa días que vosté ne llegí uns fragments la vetllada en la Lliga...³ 'S diu qu'es cosa bona... no pot ser menos... ja'm triga de saborejarla... fassa que siga aviat.

Li desitjo un bon any seguit de molts y molts altres en companyia de sa familia y de tots 'ls qu'estima. Deu li donga bona salut y forsas pessetas, amen.

Disposi y máni a son afm. servidor y amich Q. B. S. M.

C. Bosch de la Trinxeria

2

De Bosch a Oller

La Junquera, 5 abril 89.

S. D. Narcís Oller.

Molt sr. meu y distingit confrare: m'alegro moltíssim que ma noveleta¹ li hagi agradat. Ja sab que pera mi la opinió de V. val molt. Lo be que'n diu m'encoratjará á continuar ma tasca, si Deu ho vol. Per

1. Pere Aldavert, editor de Bosch, responsable de la Impremta La Renaixensa.

2. *assí*: anava a posar «aquí», que ha ratllat abans d'acabar-ho d'escriure.

3. Es refereix a la Lliga de Catalunya, club polític conservador que organitzà sessions en què tingueren lloc algunes lectures públiques. Oller era aleshores membre de la junta directiva de la Lliga i vocal de la Comissió de Literatura i Belles Arts.

1. Es refereix a *L'hereu Noradell* (1889).

ara 'ns hem de concretar á fer novelas sensillas, d'argument interessant, que's llegeixin ab gust, exagerant un xich la bondat dels caracters a fi de que's vegi que la nostra terra tan bescantada pels castellans te costums sanitosas y hombría de be. Hem de fer per manera que nostras novelas sían llegidas, a més de la burgesía, pels vilatges y masías hont lo Catalanisme es encara desconegut. Ja veu los madrilenys y castellans com en's açotan; donchs que's convensin que l'odi que'ns tenen no te comparansa ab lo que nosaltres tením per ells. Los articles de diaris, lo vent se'ls emporta; sols quedan los llibres y son ells qu'han de despertar lo pesat ensopiment que'ns te encara mitj atontats, ensopiment que ve de la llarga dormida de més de 200 anys d'olvit, d'absolutisme y de destrucció de nostra personalitat.

La llengua! ... Que molt hi hauria que dir! Fa temps que l'estudihi ab l'ajuda dels cronicayres y autors antichs. Tinch fet un treball conciençió y molt estés sobre aquell² caball de batalla de la ortografía que te dividit en dos camps los partidaris dels plurals femenins en *es* y en *as*. M'ha costat molts mals de cap, puig qu'he tingut de procurarme documents que'm feyan falta y repassar los autors catalans desde la Edat mitjana... No se que'n faré; potser lo fassi estampar per l'Al-davert.³

Es probable que en lo próxim número de la «Revista catalana» surti un treball meu fet ab Mossen Boixeda, sobre la etimología grega de mots catalans,⁴ molts d'ells desconeguts per vostés barcelonins. Y a proposit d'aixó, dech dirli que ma convicció es que la parla catalana es mes verdadera en nostres pobles de la alta montanya de la provincia de Gerona, Vallespir y Cerdanya, que en lo pla de la provincia de Barcelona y Tarragona; vostés son massa aprop del Ebro y han ressentit més la influencia de la llengua castellana durant⁵ tants y tants anys seguits. Lo catalá montanyes conserva modismes y paraulas que ben

2. Ms. «aquel».

3. C. BOSCH DE LA TRINXERÍA, *Estudis de ortografía catalana. Dels plurals femenins en es y en as*, «La Renaixensa», XIX (1889), ps. 145-160. Reprèn el tema a *Tardania* (Barcelona 1892), ps. 35-39.

4. C. BOSCH DE LA TRINXERÍA, *Alguns mots catalans d'etimologia grega*, «Revista Catalana», any I, quadern IV (abril de 1889), ps. 173-178. Hi ha una referència a mossèn Boixeda al principi del treball, però no hi consta com a coautor.

5. Segueix, ratllat, «mes».

cert datan de la Reconquista. Al cim d'aquellas serras hont varen refugiar-se y permaneixen tants anys, s'emportaren ab ells las llibertats de la patria y llur llenguatge; en aquellas alturas no sentien a parlar castellá. He recollit moltissimas paraulas ben catalanas que no empleu en mos escrits perquè ningú las entendria. Per fi, si Déu me dona vida y salut potser un día continuaré l'article etimològich que sortirà en la «Revista catalana».⁶

Ara va la explicació dels mots que me demana:

Xalabret — es un petit filat ab bossa y mánech que'l pescador de canya, quan pesca, te al costat seu, per si agafa un peix gros; alashoras 's serveix del xalabret pera treurel de l'aygua, evitant aixís, que'l peix, fora de son element, no li rompés la canya⁷ la llinya y li tornés escapar.

Gurmellut — adj. del subst. Gurmellera. Es lo que'ls francesos ne diuen *jabot*, que sentent⁸ per la penjarella flonja de pell grassa de la pitrada del bou.

Traucar — trauch, forat, despuntar, traure'l cap.

Ayrola — es lo ver mot catala. Francés — *pepinière*, castellá — *criadero*. Ayrola de cols, de granas d'arbres, flors, etc.

Habilió — facultat d'obrar, de fer una cosa... no te habilió per res, li faltan forsas, coratge; ni té habilió para defensarse...

Timbarro de pa — 's diu en la alta montanya: vol dir un crostonás, una grossa llesca de pá.

Ronyonal — de ronyó. Ronyonal es tota la part del cos que conté⁹ los ronyons. La espasa atravessada al ronyonal es pres al figurat: aixís la portava la noblesa en lo temps passat.

Tornant á ma novela, ignoro las críticas que se n'han fet; no més he vist la del «Correo catalán» (agredolsa... es clar: si es mitj castellá),¹⁰ La «Esquella de la Torratxa» (En Roca s'ha portat molt bé)¹¹ y

6. L'esmentat en la nota 4.

7. Segueix, ratllat, «y».

8. *sentent*: llegiu-hi *s'entén*.

9. Havia començat a escriure «comp», que ha ratllat.

10. No he localitzat aquest treball.

11. «RATA SABIA» (pseudònim de J. Roca i Roca), *Llibres. L'bereu Noradell. — Estudi de família catalana, per C. Bosch de la Trinxeria, «La Esquella de la Torratxa»* (1889), ps. 183-184.

«l'Avens».¹² Tots troban deficient lo paper de'n Marsal com á diputat; y me reproxan de no haver aprofitat del element poderós que me ofería la corrupció, lo contagi y contacte per lo protagonista de la societat madrilenya. Aqueixa deficiencia ha sigut ben pesada y madurada; tenia fets tres capítols,¹³ que omplian eix buyt; mes després de reflexionar he vist que feya parlar massa en castellá y m'apartaba dels sers interessants deixats en lo casal Noradell; a demés es tant l'odi y despreci que sento per tot lo que put á castellá y costums d'aquella terra, que d'una rebolada he tirat los esmentats capítols de recó. En Roca, en sa critica ho ha ben endevinat puig ficarme dins aquella societat madrilenya era com ficarme dins un braser.¹⁴

Veurém lo que'n diran los diaris catalans: la «Renaixensa» — l'«Arch» —¹⁵ lo «Catalanista»¹⁶ y «Revista catalana». En quant als diaris catalans-castellans, ja estich segur que no'n parlarán; mes poch se me'n dona.

He rebut cartas dels principals literats y poetas catalans per cert molt elogiosas.¹⁷ Per altra part, alguns escriptors prou coneguts, que no vuy citar (dos¹⁸ solsament) a qui he endressat lo llibre ab atenta dedicatoria, no s'han volgut sols dignar enviarme llur targeta. Te rahó

12. *L'hereu Noradell. Estudi de familia catalana per Carles Bosch de la Trinxeria* — [...], «L'Avens» (1889), p. 54.

13. Segueix, ratllat: «pera».

14. Roca i Roca advertia en la novel·la alguna deficiència «per lo que respecta al cambi de caràcter que s'observa en lo protagonista, com si'l Sr. Bosch hagués temut com brasas ficarse de plé á plé en l'estudi de la gran vida madrilenya» («RATA SABIA»: *op. cit.*, p. 183). Bosch publica uns semblants arguments de justificació sobre el cas al pròleg de *L'hereu Subirà* (1891), p. XIII.

15. Es refereix a «L'Arch de Sant Martí», de Sant Martí de Provençals.

16. «Lo Catalanista», setmanari de Sabadell.

17. Només n'he vist una de Jacint Verdaguer a Bosch del 27 de març de 1889 (inèdita). Verdaguer havia estat mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona del 1888, als quals Bosch havia presentat *L'hereu Noradell*, sense èxit. En la carta Verdaguer respon a la tramesa d'un exemplar de la novel·la, que, diu, «ya coneixia y estimava mes de lo que V creu. / Fou la primera novela que vaig llegir en lo darrer Consistori y de cap d'elles he guardada una impressió tan bona. / Encara que tardana, reba'n V. la coral felicitació d'aqueix seu confrare pirenaich, desterrat à Barcelona».

18. Primer havia escrit «tres», que ha ratllat.

en Pin: la bona educació no es donada a tothom...¹⁹ que s'hi farà! ... no'ns hem perxó de posar cap pedra al fetge.

Vosté res me diu de sa novela *Febre d'or*.

L'eminent crítich Yxart res ha dit de *Jaume*,²⁰ *Pla y Montanya*,²¹ de *tots colors*,²² ni de *Patria*...²³ ¿Sab perquè?²⁴

Lo seu article de la «Revisat catalana»: *Lo Novenari d'animas*,²⁵ m'ha agradat molt. Que be maneja V. la llengua catalana!

Un favor li vuy demanar, heu! sens molestarlo. ¿Podria V. facilitar-me lo N^o de la Revista «La España Moderna» que parla de ma novela?²⁶ li agrahiria molt (reembossantli lo cost, *cela va sans dire*).

Disposi y mani a son afm. servidor y amich

C. Bosch de la Trinxeria.

19. Es refereix a J. PIN Y SOLER, *Senyor Don Carles Bosch de la Trinxeria*, «La Renaixensa. Diari de Catalunya» (3-x-1888, ed. del matí), ps. 5963-5964; era una carta a Bosch on Pin n'agraïa una d'anterior de Bosch (*Bibliografia. Senyor Don Josep Pin y Soler*, «La Renaixensa. Diari de Catalunya» [12-ix-1888, ed. del matí], ps. 5516-5517) i alhora es dolia del mateix que ací es dol Bosch.

20. De Pin i Soler.

21. Del mateix Bosch.

22. *De tots colors*, d'Oller.

23. De Verdaguer.

24. Totes les anteriors són obres aparegudes el 1888, i Bosch es pregunta —és a dir, se'n lamenta— per què no han aparegut comentades en el volum d'*El año pasado* corresponent. És una dada més sobre l'expectació que generaven entre alguns escriptors els volums d'Yxart, que, en mots de Pin i Soler, havien anat adquirint una «especie d'engagement moral [...] ab lo públic» (carta de Pin a Yxart del 18-iii-1889, ed. J. M. DOMINGO, *Sobre la relació entre Josep Pin i Soler i Josep Yxart: tres cartes de Pin a Yxart*, «Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària» de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, II [Tarragona 1981], p. 123). En el sentit de Bosch, Pin en aquesta mateixa carta a Yxart del 18-iii-1889, i també Bosch en carta a Yxart del 9-iv-1889, on esmenta el descontentament de Pin (ed. *Tres cartes de Carles Bosch de la Trinxeria a Josep Yxart*, a cura de J. M. DOMINGO, «Els Marges», 33 [1986], p. 97); també, el crític de «L'Avens» (1889, p. 54) en la ressenya del volum d'Yxart. Vegeu l'opinió de Bosch sobre Yxart en carta a Casellas del 30-xii-1891: «Fins are, per mi, l'únic crític qu'es pot dir crític es l'Yxart» (ed. J. CASTELLANOS, *Carles Bosch de la Trinxeria i Raimon Casellas. Una polèmica sobre la novella al final del segle XIX*, «Recerques» núm. 3 [1974], p. 247).

25. Narració recollida a *Figura i paisatge* (1897).

26. Es refereix a J. SARDÀ, *Notas bibliogràficas. L'hereu Noradell, novela catalana*, «La España Moderna» (abril de 1889), ps. 196-200.

De Bosch a Oller

La Junquera, 13 abril 1889.

S. Dª Narcís Oller.

Estimat amich:

Rebuda sa afavorida, com també lo N^o de janer de la «Espanya Moderna».¹ Li dono las mes expressivas mercés. Incloch en eixa mateixa carta 3 pesetas ab sellos de 15 cent., qu'es lo preu del exemplar rebut.

Lo critich Sr. Sardá s'ocupa més del autor que de sa obra; en lloch de parlar dels defectes o qualitats del llibre parla (aixó si molt bé) de la personalitat del autor y molt a correcuyta. No obstant li hem de quedar agrahits. Son tan poch los crítics castellans que's dignan ocupar de la literatura catalana! ...

He rebut carta del Yxart; ja li he respost. L'Yxart es un critich de molt talent; son criteri es just; jo so admirador seu, y lo seria molt mes si lo qu'escriu fos escrit en catalá. Mes la fama de Yxart es no sols catalana pero² espanyola. Si escriu sas críticas en castellá sab perquè ho fa.

Si veu l'amich Pin donguili recorts meus. Diguili que m'escrigui, puig ja li hauria jo escrit, sabent lo en Barcelona, si m'hagués recordat del N^o y carrér hont viu.

Dispost y mani a son afm. company y amích.

C. Bosch de la Trinxeria.

1. Al número de gener hi havia l'article de Joan SARDÀ, *La literatura catalana en 1888* (ps. 133-149; recollit a les *Obras escogidas. Serie castellana*, I [Barcelona 1914], ps. 191-208). S'ocupa (favorablement) de Boch en relació amb *Records d'un excursionista* i *Pla i muntanya* i es mostra expectant davant la notícia de la pròxima publicació d'una novella seva.

2. Comença a escriure un altre mot, començat amb «m» (*mes?*), però hi superposa aquest «pero».

4

D'Oller a Bosch

S. D. Carles Bosch de la Trinxeria.

Barna, 31 de Maig 1890.

Molt senyor meu é ilustre company: dispensim si he trigat á darli las gracias del llibre *De ma cullita*. Abans he volgut llegirlo y á mi la feyna de la carrera se m'emporta las horas y no'm permet llegir quan jo voldria.

A la fí he pogut ferho y puch dirli de cor qu'estich enamorat d'eix llibre. No li dich res del primer quadro *Un maquinista del T. B. F.* perquè ja vaig dirli en son día com m'agradá. *Sentenciat á mort* pera mí es una de las cosas més hermosas qu'en catalá s'han escrit. Relleu, carácter, poesia, sentiment, naturalitat y sobrietat de frase, tot, tot ho té. No hi ha á Espanya cap company de vosté dels que's creuhen saberne més, que sia capás d'escriure unas planas semblants. No li dich ja res de tots los hermosos capítuls en que vosté descriu escursions. No conech cap autor qu'en aquest genero estiga á l'altura de vosté. Veig y sento molt mellor lo Canigó en los llibres de vosté qu'en lo poema d'en Verdager que vosté tan alaba.¹ Jo que veig lo Pirineu cada estiu, immens, altiu, esquerpat y ferestech en sas altituts, frondós, poblat y alegre en sas valls y planas, imponent y solemne á tot arreu, no sé imaginarm'hi gojas y encantadas, ni Flors de neu, ni fantasmagoria menuda de rondalleta,² sino'ls espectacles grandiosos y farrenys de la naturalesa que vosté hi ha vist y tan bé descriu. Seguint d'imaginació á vosté ab los intrépts Borrat y Do³ montanya á munt, jo sento olor de bálechs y boixerica, veig volar l'isart y estimbarse cama trencat al petar de l'escopeta en las

1. En *De ma collita* mateix (ps. 81, 93, 95, 126, 138) i abans en *Recordés d'un excursionista i Pla i muntanya*.

2. Oller alludeix en concret a un passatge de l'article *Una ascensió al pich de Balatg (Canigó)*, de *De ma collita*: «Nos semblava veurehi *Flor de neu*, peus nusos, rodejada de sas bellas nimfas, cullint hermosa toya per son estimat» (p. 138).

3. Companys de Bosch en escursions i caceres; apareixen junts en *Una ascensió al pich de Balatg (Canigó)*.

immensas soletats de las peladas carenas. No sento fragancias de jardí, ni penso en pedrerías, or ni gassas. La rudesas, la tanahor de la tempesat, la furia del vent, la cruhesa del fret, l'enterro de l'avia Roure,⁴ l'escalament perillós de las xemeneyas,⁵ son pera mí'l Pirineu. Vosté, vosté'l pinta. Déixim saludar al mestre per escrit mentres, si Deu ho vol, potser podré ferho de paraula aquest estiu.

Dich aixó perque tinch moltas ganas de passarlo á l'Empordá. Si puch realisarlas, l'avisaré. Per are li faig una pregunta: ¿s'está be y's prenen be'ls banys á Palamós? Hi podré escriure en quietut?

Y prou. Tot de vosté

Narcís Oller.

5

De Bosch a Oller

La Junquera, 2 juny 1890.

S. D. Narcís Oller.

Apresiasi amich: li agraesch lo bé que pensa de mon llibre *De ma cullita* puig la opinió de voste pera mi es de molta válua, y pót ben creure qu'ella m'encoratge á continuar la tasca que m'he imposat en be de nostra estimada parla catalana, mentres Deu me donga salut y vida.

Si vosté fos per assí, aprop meu, que'n tindríam de conversas sobre nostra literatura y literats! Li faría llegir duas novelas, una de 200 planas, acabada; l'altra de unas 300 que'n tindrà (he arribat ja a 200);¹

4. Es refereix a *Recorts pyrenaichs. Un enterro*, del llibre en qüestió.

5. Al·ludeix a l'article *Lo Canigó*, del llibre esmentat, ps. 87-93.

1. *de unas 300 que'n tindrà (he arribat ja a 200)*: primer havia col·locat una coma després de «tindrà», però hi ha superposat el parèntesi. Si l'ordre de redacció és el mateix que el de publicació, deu referir-se a *Montalba* (la novel·la acabada) i a *L'hereu Subirà* (la novel·la en què treballa) (vid. *Tres cartes de Carles Bosch de la Trinxeria a Josep Yxart*, a cura de J. M. Domingo, «Els Marges», 33 [1986], carta 3 [del 5-vii-1890], ps. 100-101).

y aixó de donarlas al públich m'esporgueix una miqueta; no'n estich may prou satisfet; es igual que un quadro al oli, en una exposició de pinturas, lliurat als crítichs mes o menos intelligents que pertot hi troban pels. Assí no tinch ningú pera guiar-me y aconsellarme. A voltas un té una benda al enteniment que fa dir blanch lo qu'es negre y'ls ulls d'un altre ho veuhen tot seguit. Sab lo que faig? ho lleigeixo á la meva dona quina, atrafegada en sos quefers domestichs, m'etjega a fregar, no m'escolta; jo rabio y per mes mofa, al veure'm enfadat, esclata en una riallada que'ns fa tornar las paus.

Ditxós de vosté qu'está rodejat d'amichs catalanistas ab qui pot enrahonar y donar aliment a son esperit!

Ara parlém² de Palamós hont vosté vol anar á pendrer banys. Palamós es una vileta relativament aristocrática, vuy dir de bona societat, de gent ab qui parlar. Cassino que dona al mar, lo millor de la Provincia; diaris espanyols y estrangers, petita biblioteca... demani!

Vosté podrá trobar una dispesa o be pot viurer á la fonda hont estará bé y barato.

D'Establiment formal de banys si n'hi ha, no val gayre; mes tant se val. Jo prenía una barqueta y me'n anava á la platja de St Antoni o de Sa Fosca, no mancan calas y fjords sorrenchs hont se pren 'l bany molt bé.

La costa te viletas hont las condiciones pera pendrer banys son millors: Rosas, Cadaqués. Mes V., home d'estudi y de societat, estará millor á Palamós.

Ans d'acabar dech recordarli que V. m'enviá un número de la «Espanña Regional» y que tot seguit d'haverlo rebut, li vaig enviar tres pesetas en sellos de correo.

¿Las ha rebudas?

Disposi y mani a son servidor y amich.

C. Bosch de la Trinxeria.